

O‘RTA MAXSUS VA KASB-HUNAR TA’LIMI TIZIMIDA DUAL TA’LIMNI YO‘LGA QO‘YISH MASALALARI

Turdiyeva Olima Oqilovna

Jizzah viloyati Sharof rashidov tuman 2-son kasb-hunar maktabi direktori

akash7509@rambler.ru

Annotatsiya. Taraqqiy etgan mamlakatlarda inson kapitali investitsiyalar mikro va makro darajada raqobatbardoshlikni oshirish va iqtisodiy o‘shishni ta’minlashning muhim omili sifatida ko‘riladi. Inson kapitalining jamg‘arilishini va boyitilishini ta’min etish, insonlarning butun hayotiy faoliyati davomida uzluksiz ta’lim asosida o‘zlarining kasbiy ko‘nikma va tajribalarini takomillashtirib borishga qaratilgan strategiyani izchillik asosida joriy etishga qaratilgan faoliyati iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlashning muhim sharti bo‘lib hisoblanadi. Shundan kelib chiqqan holda, mazkur maqolada professional ta’lim tizimini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: inson kapitali, ta’lim tizimi, investitsiyalar, uzluksiz ta’lim, professional ta’lim, dual ta’lim, raqobatbardoshlik.

ISSUES OF ESTABLISHING DUAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF SECONDARY SPECIAL AND VOCATIONAL EDUCATION

Turdiyeva Olima Akilovna

Director of Vocational School № 2 of Sharaf Rashidov district of Jizzakh region

akash7509@rambler.ru

Annotation. In civilized countries, human capital investments are seen as an important factor in increasing competitiveness and ensuring economic growth at the

micro and macro levels. Ensuring the accumulation and enrichment of human capital, the activities of people aimed at consistently introducing a strategy aimed at improving their professional skills and experience on the basis of continuing education throughout their life activities are an important condition for ensuring the sustainable development of the economy. Based on this, this article will consider the issues of developing a professional education system.

Keywords: human capital, education system, investments, continuing education, professional education, Dual education, competitiveness.

Ta’limni tashkil etish mazmun va mohiyati, ta’lim muassasa joylashgan xududga va mehnat bozori xususiyatlaridan kelib chiqqan holda yangi yo‘nalishlarni tashkil etish va ta’lim muassasani ishlab chiqarish sohalari bilan integratsiyalashuvini ta’minlash, professional ta’limi tizimida davlat-xususiy sheriklik modellari va professional ta’limi muassasalarida ta’limning turli shakllarini modernizatsiya qilish orqali zamonaviy talablariga javob beradigan metodlar va usullarni ishlab chiqishni tashkil etish taqozo etadi.

Bo‘lajak mutaxassislar to‘g‘ridan-to‘g‘ri korxonalarda kerakli ko‘nikmalarni egallashi uchun va ishlayotganlar o‘z malakalarini oshirishi, zarur bo‘lsa, kasbini o‘zgartirishi va biznes sohasi uchun biznes va ta’lim muassasalari o‘rtasida hamkorlikning keng doiradagi mexanizmlarini shakllantirish zarur.

Haqiqiy iqtisodiyot uchun yuqori malakali ishchilarni, muhandis kadrlarini tayyorlash kimningdir korporativ, xususiy vazifasi emas, bu umummilliy zarurat, mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshirishning asosiy shartlaridan va bu rivojlanishning asosiy vazifalaridan biridir.

YuNESKOning Ikkinchi Xalqaro Kongressi hujjatlarida ta’kidlanganidek, XXI asr o‘zi bilan oldingilardan tubdan farq qiluvchi iqtisodiyot va jamiyatni olib kelishi va bu "malakali mutaxassislarni sifatli tayyorlash orqali kelajakka ko‘prik" qilish uchun ishlab chiqilganligi muqarrar ravishda texnik va kasb-hunar ta’limiga ta’sir qiladi.

O‘zbekistonning ijtimoiy-madaniy va iqtisodiy sohalarning tubdan o‘zgarishi muqarrar ravishda ta’limga, shu jumladan kasbiy ta’limga ta’sir qiladi. O‘zbekistonda rivojlangan innovatsion mehnat bozori professional ta’lim tizimidagi an’anaviy yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqish zarurligini taqozo etdi. Mehnat bozori o‘z vazifalarini samarali va mas’uliyatli bajaradigan va o‘zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga moslasha oladigan yuqori malakali kadrlarga muhtoj. Murakkab kasb mezonlari, shuningdek, hayotning turli sohalarida malakali kadrlar tayyorligi darajasini oshirishni talab qiladi.

Hayot davomida ta’lim printsipida innovatsion yo‘nalishi ikkita mantiq - ta’lim mantiq (fuqarolarning qobiliyatlarini rivojlantirish) va iqtisodiyot mantiq (inson resurslaridan maqbul foydalanish) kombinatsiyasi bilan belgilanadi.

Professional ta’lim tizimining hozirgi rivojlanish bosqichining eng muhim sifat xarakteristikasi, bir tomondan, professional ta’lim tizimining tarkibidagi o‘zgarishlarni aks ettiradigan integratsiya jarayonlari, ikkinchi tomondan, professional ta’lim va ishlab chiqarish sohasi o‘rtasidagi o‘zaro aloqa jarayonlarini aks ettiradi.

Dual ta’lim pedagogikada qadimdan mavjud bo‘lib, dunyoda turli mamlakatlarda o‘zini yaxshi isbotlagan. Dual ta’limni qo‘llashning asosiy yo‘nalishlari oliy va professional ta’limdir. Dual ta’lim O‘zbekistonda nisbatan yaqinda davrlardan boshlab kirib kelayotgan bo‘lsada, lekin u allaqachon yangi professional xodimlarni tayyorlash uchun juda mashhur yondashuv hisoblanadi. Dual o‘qitishning o‘ziga xos xususiyati amaliy tajriba va nazariy mashg‘ulotlarning birlashuvidir. Aynan professional ta’lim tizimidagi ana shunday yangicha yondashuv kelajakdagi yuqori malakali mutaxassislarni sifatli tayyorlashni ta’minlaydi.

Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish talablariga javob beradigan ishchilarni tayyorlash orqali hududlarning investitsiya jozibadorligi va raqobatbardoshligini oshirish vositalaridan biri bu dual ta’lim tizimi bo‘lib, uning afzalligi - bu mutaxassislarni tayyorlashda o‘quv va ishlab chiqarish sohalarining muvofiqlashtirilgan o‘zaro aloqasi hamda bitiruvchilarni yuqori darajada ish bilan ta’minlashdir.

Dual ta’lim zamonaviy professional ta’limning ta’lim standartlari asosida kompetentsiyaviy yondashuvining asosiy tamoyillariga (nazariya va amaliyotning birligi, o‘quv jarayonida fanlararo kompleks yondashuv, ko‘nikma va bilimlarni kasbiy faoliyatda qo‘llashga e’tibor) to‘liq javob beradi.

Ushbu kasbiy ta’limi shakli ijtimoiy sheriklikning mahsuli sifatida paydo bo‘lib, u mehnat bozori talablariga muvofiq yuqori malakali kadrlarni tayyorlash bo‘yicha ta’lim muassasa va ish beruvchilar o‘rtasidagi yaqin hamkorlik mexanizmidir. Dual ta’lim - bu professional ta’limda nazariy qism ta’lim muassasasi (o‘qish vaqtining 30-40%) bazasida, ishlab chiqarish korxonasida, ish joyidagi mashg‘ulotning amaliy qismi (o‘quv vaqtining 60-70%) olib boriladi.

Dual ta’limning asosiy kontseptsiyasi o‘quv va ishlab chiqarish jarayonlarini tahlil qilish orqali kadrlar tayyorlashda amaliy yo‘nalishni kuchaytirishga asoslangan.

Professional ta’limda o‘qitishning dual tizimi nafaqat pedagogik muqobil, balki turli mamlakatlarda kasbiy pedagogikaning rivojlanishiga bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatayotgan, bozor iqtisodiyoti sharoitlariga muvaffaqiyatli moslashtirilgan ta’lim shakli sifatida qaraladi.

Dual ta’limi uslubiy xarakteristikasi sifatida ta’limning tashkiliy jihatdan har xil toifalari doirasida ma’lum profilli mutaxassislarni tayyorlashda yagona metodologik asosda qurilgan o‘quv va ishlab chiqarish sohalari o‘rtasidagi muvofiqlashtirilgan o‘zaro aloqani nazarda tutadi.

Bugungi kunda malakali ishchilarning yetishmasligi zamonaviy sanoatning jadal rivojlanishiga to‘sqinlik qiladigan va mamlakat hududlari o‘zlarining investitsiya jozibadorligini muntazam oshirib boradigan asosiy qiyinchiliklardan biridir. Mumkin bo‘lgan yechimlardan biri sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 6 sentyabrdagi PF-5812-son “Professional ta’lim tizimini doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni qabul qilingan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 1 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasi va Germaniya Federativ Respublikasi o‘rtasidagi ko‘p qirrali hamkorlikni yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4145-son

qaroriga qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 10 iyundagi PQ-4356-son qarorida kasb-hunar ta’limi milliy tizimiga uning elementlarini joriy etish maqsadida amaliyotga yo‘naltirilgan o‘qitish asosida dual kasb-hunar ta’limi va malaka oshirish tizimini o‘rganish bo‘yicha choralar ko‘rish belgilangan. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son Farmonida 2021-2022 o‘quv yilidan boshlab:

amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim dasturlarini joriy etish maqsadida professional ta’lim muassasalarida dual ta’lim tizimi joriy etildi;

dual ta’lim tizimi asosida ishlab chiqarish amaliyotini o‘tayotgan o‘quvchilarga ish beruvchi bilan tuzilgan muddatli mehnat shartnomasiga muvofiq ish haqi to‘lanishi yo‘lga qo‘yildi;

professional ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning kasbiy malakasini «WorldSkills» standartlari asosida baholash tartibi bosqichma-bosqich joriy qilinadi va ishchi kasblar bo‘yicha «WorldSkills Uzbekistan» musobaqalari o‘tkazib kelinmoqda;

professional ta’lim muassasalariga xorijiy mamlakatlardagi ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda qo‘shma ta’lim dasturlari asosida o‘rta bo‘g‘in kadrlarini tayyorlashni tashkil etish vakolati berildi.

Ushbu hujjatlarga muvofiq professional ta’limida o‘qitishning dual tizimi tashkil etish maqsadida, Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi professional ta’limida o‘qitishning dual tizimini tashkil etish to‘g‘risida”gi qaror loyihasi ishlab chiqilgan. Qaror bilan “O‘zbekiston Respublikasi professional ta’limida o‘qitishning dual tizimini tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi Nizomi” tasdiqlanishi kutilmoqda. Nizomda:

Dual ta’lim tashkil etiladigan professional ta’lim muassasalari O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tomonidan belgilanadi. Dual ta’lim tashkil etilishi ko‘zda tutilayotgan ta’lim muassasalari imkoniyatlari Oliy va o‘rta

maxsus ta'lim vazirligi tomonidan belgilangan ekspertlar ishtirokida o'rganilishi mumkin.

Kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shaklida ta'lim olayotgan o'quvchilar dual ta'limga o'qishini ko'chirish taqiqlanadi. Shuningdek, ta'lim muassasasi va korxonada o'rtasida yoki korxonada va o'quvchi o'rtasida tuzilgan shartnoma bekor qilinganda o'quvchi o'qishi mos ta'lim darajasidagi kunduzgi ta'lim shakliga o'tkaziladi.

Dual ta'limni xodimlarni o'qitish bilan bog'liq juda katta xarajatlarni talab qiladigan korxonalarni o'quv jarayoniga jalb qilishni nazarda tutadi, chunki ular sifatli kasb-hunar ta'limi narxi ishonchli kapital hissasi ekanligini yaxshi bilishadi. Shu bilan birga, ular nafaqat o'quv natijalariga, balki mashg'ulotlarning mazmuniga, uni tashkil etishga ham qiziqishadi.

Dual ta'lim tizimi mashg'ulotlarni ishlab chiqarish faoliyati davrlari bilan birlashtirishni ta'minlaydi. Kelajakdagi mutaxassis ikkita tashkilotda o'qiydi, shunga munosib iboralardan biri sifatida havaskorlarining ta'rifiga ko'ra, u bir o'q bilan ikkita quyovni uradi, bunda ham nazariyani, ham amaliyotni o'zlashtiradi. Bir tomondan, unga ta'lim muassasada (nazariy bilim beriladi), ikkinchidan, ushbu ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan kompetentsiyalar rivojlangan o'quv korxonasida tahsil oladi. Ikkala tashkilot ham bir-biriga nisbatan sherikdir. Ta'limni ishlab chiqarish faoliyati bilan birlashtirgan yosh mutaxassislarning o'quv korxonasida ishlashlari juda muhimdir.

Ishlab chiqarish uchun dual ta'lim - bu kadrlarni o'zi uchun "buyurtma berish uchun" tayyorlash, ularning barcha talablariga maksimal darajada mos kelishini ta'minlash, ishchilarni topish va tanlash, ularni qayta tayyorlash va moslashtirish xarajatlaridan tejash imkoniyatiga ega bo'lishidir. Bundan tashqari, eng yaxshi bitiruvchilarni tanlash imkoniyati mavjud, chunki amaliy mashg'ulotlar davomida ularning kuchli va zaif tomonlari aniq bo'lib qoladi. O'z navbatida, bu yondashuv o'quvchilarni namoyish qilish uchun emas, balki o'rganishga undaydi. Yosh mutaxassislar zudlik bilan to'la fidoyilik va mahsuldorlik bilan ishlashlari mumkin, ular korxonada hayotini yaxshi bilishadi va o'zlarini "o'zimiz" deb his qiladilar.

O‘quvchilar uchun dual ta’lim mustaqillikni erta olish va kattalarga bemaol moslashish uchun ajoyib imkoniyatdir. Dual ta’lim ma’lumotlarning yetishmasligi va amaliy mashg‘ulotlarning yetishmasligi oqibatida o‘qishning boshqa shakllari uchun muqarrar stresssiz mehnat faoliyatiga silliq kirib borishni ta’minlaydi. Bu nafaqat aniq ish vazifalarini bajarishni o‘rganishga imkon beradi, balki jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantiradi, kasbiy kompetentsiya va mas’uliyatni shakllantiradi. Dual ta’lim o‘quvchining martabasini boshqarish uchun ajoyib imkoniyatlar yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga Murojaatnomasi. 20.12.2022 y.
2. Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston Strategiyasi.-Toshkent: ”O‘zbekiston”nashriyoti, 2021. 464bet.
3. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. Darslik. – T.: MEHNAT, 2009
4. Нурмухаммедова М. Х. и др. ЎЗБЕКИСТОНДА КАМБАҒАЛЛИККА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ УСТИВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ //E Conference Zone. – 2022. – С. 80-82.

